

ben háborúkat szit. A társadalom fonáksága kiforgatja az embereket önmagukból és elidegeníti akarataikat. „Kétlelkű emberek vagyunk“, — fakad fel valakiből a fájdalmas vallomás. Az ember társadalmi elidegenedésének tragédiája szivszorító valóságában jelenik meg Aragon regényeiben.

A romladozó és lélekrontó világból kevesen menekülnek meg. Két ifju ember, a Baseli harangok Chatherineje s az Uri negyed Armandja mégis kiküzdí lelki függetlenségét és megtalálta a helyét a tulsó oldalon, a készülő világ oldalán. Az író egyenesen a szakszervezeti ház küszöbére rakja le mindkettőjüket. Néha az az érzésünk, hogy sietteti hősei gondolatait és döntését. Ha vérmérséklete elragadja gyakran szónoki és elébe vág a cselekménynek. De ez a vérmérséklet pezsgéssel és lendülettel tölti meg a regény minden zugát és eláraszt egy szebb, szabadabb és teljesebb élet ragyogó vágyképeivel. (*Kuthy Sándor*)

A SZÜRREALIZMUS korántsem mult ki a kísérleti irodalmak eltűnésével. Csoportosulásai ma is adottak minden európai irodalomban. S ahol csoportosulásaik hiányzanak — mint a magyar irodalomban — ott egyes írónál érvényesül a költői vagy epikai technikában.

Mi a szürrealizmus? A válasz irodalmi elmélete és gyakorlata ismeretében fejthető fel.

A szürrealisták állítólagos irodalmi „forradalma“ valójában irracionalista propaganda, mely csupán freudista jellege által különbözik az irracionális többi válfajaitól. A szürrealizmus célja: a költészet és az emberiség számára meghódítani az öntudat mélységeit, amikhez hasonlítva az ész „szegényes“ és „sekély“. E mélységek vakító csillogása — szerintük — főként az álomban jelenik meg. „Az álmok átírása“, a gondolatoknak az intelligenciá ellenőrzése nélkül való kifejezése“, a „lelki autonomizmus“, az „intelligencia passzív élete“, — ezek azok a jelzavak, melyekkel a szürrealizmus az „öntudat alsóbb rétegeinek“ az ész uralma ellen való „lázasát“ vezetik. A szürrealisták néha kihívóan a polgári intelligenciát emlegetik s radikalizmusuk olyan fékezhetetlen, hogy egy lendülettel átugorják a történelmi átmenet fázisát és egyenesen az osztály nélküli társadalomba készünek bevonulni. Mint orthodox vezérük, *André Berton* mondja: az ő feladatuk a tudatalatti lelanceit erőinek felszabadítása, mert enélkül a felszabadítás nélkül a harmónikus embernek, az osztály nélküli társadalom egyéniségének megszületése lehetetlen.

Esztelenség lenne tagadni az intuició szerepét a művészi alkotásban. Az „önmozgás“, a „spontán fejlődés“ formulái az alkotás helyes megértésének egyedüli helyes útjára utalnak. A költői alkotás elentéték dialektikus egysége. A szürrealizmus elmélete és gyakorlata viszont lerombolja ezt a dialektikus egységet, amikor az egyik pólus „lázasát“ kijártsza a másik „megszüntetésére“. A forradalminál forradalmibb szürrealizmus áthelyezi a társadalmi elemeket a lelki kérdések területére és ezzel a meghamisítással torzképét adja azoknak.

A szürrealizmus visszavonul az „álom logikájába“, az alkotás folyamatában gépiesen felépő képzettársításokkal bibelődik és azt hiszi, hogy ezzel valami egészen új költői hangszert talált fel, amelyen nem csak gyakorolni, hanem mindjárt rögtönözni és művészkedni is kezd. Ugy

hányják ide-oda saját, egymásnak ellentmondó analógiái, mint a tengerre dobott fadarabot a hullámok. Válogatás nélkül szedi össze a képzet-társításokat s a képzettársítás gépezete kezeigéjében üres kultusszá válik. döntő fontosságra tesz szert s kifejezése, kiformalása a költészet egyetlen tárgya. Érthető, ha így az igazi szürrealista költészet képtelen az általánosításig felemelkedni. A környező világ összeomlik a költő képzet-társításaiban, szétmorzsolódik és elveszti testiségét. Már csak abban a mértékben létezik tovább, amennyire a költő szelleme tudomást vesz róla, különösen vonatkozik ez a legeredetibb szürrealista művekre és töredékekre.

A szürrealizmushoz hasonlítva a kubizmus még természetesebbnek és reálisnak látszik, mert a kubizmusban még teljesen nem fejeződik be az étellel való szakítás ama folyamata, mely annyira jellemzi a szürrealizmust. Még a dadaizmus egyes termékei is olyan természetesebbek és spontánok a szürrealizmushoz képest, mint az ajkak közé dugott két ujjal előidéztet füty. Spontán mondtunk. De hisz a szürrealizmus is azt állítja magáról, hogy teljesen spontán!

A szürrealizmust nem lehet elválsztani irodalmi rokonságától. S ha keressük a rokonságot, meglepő összefüggésekre bukkanunk. Kiderül pl., hogy a szürrealizmus és Valéry között, kinek az élettől való jellegzetes elszakadását hívei a „költészet legmagasabb matematikájának“ nevezik, kapcsolat van. Hogyan? Mi köze lehet Valéry szigorú, kinosan klisszikus formájú, kimondottan intellektuális költészetének a szürrealizmushoz, melynek szándékos összevisszasága egyenesen antiintellektualizmusra támaszkodik? Mi lesz ilyen formán a szürrealizmus *Joyce* elemező művészetével való rokonságából, holott *Joyce* pár év előtt szinte orthodox szürrealistának nevezte magát? Ennek a kérdésnek az eldöntésénél meg kell vizsgálni, hogy mennyiben való tények a szürrealista „álmok“ és hogy milyen kitartó munka árán keletkeznek a szürrealista költők rafinált, teljesen „spontán“ képzettársítás-kompozíciói. Ha megfigyeljük: a művészi alkotás folyamatában objektíve adott ellentétek kiküszöbölésére irányuló erőfeszítések mindig odavezetnek, hogy az ész — szinte földalatti munkájával — mégis csak kijátsza a költői aktivitás eredményeit, minek következtében azok termékei elvesztik értéküket, zürzavarosakká válnak és elhalaványítják a valóságot. Már pedig ez a szürrealisták alkotó folyamata; s minél inkább ilyen „szürrealista“, annál inkább üresen jár a költészet „gondolattársító gépe“. A gözcsevar dühösen és eredmény nélkül forog a levegőben.

A szürrealisták folyton azt hangoztatják, hogy munkáik jelentősége kísérleti és tudományos jellege hódító, érvénye százados. Minden törekvésük: a költészet határainak a kiszélesítése. „Agylágyulást, üldözési mániát, paralizist, és az örület különböző formáit szimulálják.“ (Breton, P. Eluard.) Vajjon elképzelhető, hogy ez a felfogás hasznos az emberiség egészséges és életképes része, vagy — ahogy a szürrealisták remélik — a jövő társadalmá számára?

De nézzük hová jutottak ezek az emberek, akik olyan sokat ígértek! Tíz, tizenöt évvel ezelőtt még azt lehetett remélni, hogy társadalmi burkolatásuk és polgárelles gondolkodásuk (a szó általános értelmében) elfejlődhet a valóságot megváltoztatni akaró álláspontig. Azóta társadalmi pesszimizmusuk valóban növekedett, de ma is éppen olyan minőségű, mint eredetileg. P. Eluard utolsó és annyira kifinomodott versei az elszigeteltség jeges érzését árasztják. „Az ember egyetlen képe a sir...“ Ime, ide szélesítették ki a szürrealisták a költészet határait.

L. Moussinac a *La tete première* című könyvében megrajzolta a nyu-

gati modern kispolgár-értelmiségi típusát, amely visszariad a valóságtól és megszökik a cselekvés elől. A szürreálisták megfutamodása összehasonlíthatatlanul általánosabb, agyetemesebb és regrediálőbb. Ők nemcsak a cselekvés elől futamodnak meg, hanem „lázasuk“ minden demagógikus hangoztatása ellenére a valóság elől is. Így „oldják“ meg a valóság hibáit. Ugy látszik erre és nem laboratóriumi kísérletek céljából van szükségük a tudatalatti épületére, melynek felsötét szobákból álló labirintusát faragványok helyett lázálmok diszítik. Az a finom, mérges virág, amely a szürreáizmus talaján szökött fel, büszkén áll minden regrediáló irracionálizmus és spiritualizmus mellé és a maga módján igyekszik minden „egyéniiséget“, értsd a valóság által megzavart kispolgárt „saját belső világának“ elszigeteltségébe zárni s így módon a kor vak eszköztévé tenni. (Szeremley László)

A SZATIRA-ÍRÓ REMENYIK. Nehéz dolog szatirát nem írni — énekelte a római költő olyan korban, mely hosszú polgárháború után viszonylagos békeséget hozott az embereknek. A békével, az élet csendes örömével eltelt poéta kicsiny birtoka nyugalmából s a faernumi bor tüztől jókedvre hangolva nem állta meg, hogy ne írjon szatirát és kibuggyanó elégedettségében nemcsak könnyű volt ez neki, de megkönnyebbülés is. Ki tiltja meg, hogy nevetve mondja meg az igazat? — kérdezte Horatius s humorosan emondott igazságainak nyomában még kétezer év távlatában is tovább cseng a jókedv kacagása. A beteljesedett kor szatirikusa más hangon ír, mint a válságos kor szatirairója. Annak a szatirája gondtalan revetésbe, emezé inkább elégiába árnyal.

A magyar idők válsága Remenyik Zsigmondban termelte ki a maga klasszikus szatirairóját. Az író lelkének sajátos reflexe ez, mely a dolgok visszás vonásait választja ki, a nagy szerkezeti zavarokat, a nagyellenmondásokat s ezek tükrén át mutatja meg a zuhanó embernek: ez vagy te és ezek a te intézményeid. A *Bolhacirkusz*, *Mese habbal* elinduló állomásai ennek a sajátos szatirának, melynek kacagó csengése mögött könnyek csillognak és még valami — ami egészen a Remenyik szatirájának sajátja: valami apokaliptikus félelem, mely elűzhetetlenül ott lappang az író lelkében és amely ellenállhatatlan áramlással hatja át az olvasót, aki nem tud az író lelke magatartásának szuggéráló hatásától menekülni. A *Bolhacirkusz*, a *Büntudaton* át a *Téli gondokig* világosan jelzik a Remenyik-szatira lényegét. A kacagáson, lelkiismereten át a könnyekig és a lelket befogadó páni félelemig. Remenyik szatirikus rajzában gyakran süvit a szél és összezavarja, orkánszerűen söpri maga előtt a dolgokat, embereket, ennek a világnak rendetlen rendjét s ebben az orkánszerű szélben, a kétségbeesésében kacagó, a kétségbeesésében siró s a félelemtől vacogó ember fájó lelkiismerete szólal meg s végezetül egy eluralkodó világfájdalom, mely elől alig van menekvés máshová, mint lappangó lelkiismeretünkhöz. Ehhez akar és tud hozzáférni Remenyik Zsigmond a maga sajátos megnyilatkozásával, mely mint a szél és a tűz hatja át, aki vonzó tűzébe kerül. A *Bolhacirkusztól* a *Téli gondokig* nagy az út, az elmélyülés útja — a keserű kacagás itt elcsendesül és egy-egy szelid mosolyba árnyal, mely azonban az apokaliptikus humana mai sodródásában éppen úgy jelzi a nagy mementót: ismerjük meg a magunk igazi lényegét, igazi állapotát, mert különben pusztulás következik. S tényleg így van: csak hajsza! választ el a szakadék szélétől s éppen ez a félelmetes, lélegzetfojtó, ettől akar visszatartani, fellelteni, megtisztítani. Ennek az apokaliptikus félelemnek a jegyében csináljuk meg a számadást mindarról, ami valaha fontos volt: haza, művészet, szabadság. „Egy szép napon“